

УДК 347.9:340.134(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.65>

СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УМОВАХ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Юзько Т.М.,

доктор філософії,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID: 0000-0001-8368-0862

e-mail: galtao@ukr.net

Слугоцька В.М.,

асистент кафедри соціально-економічних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID: 0000-0002-2849-8483

e-mail: slugotskaya_vika@ukr.net

Швець Л.В.,

асистент кафедри соціально-економічних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID: 0009-0002-1010-8691

e-mail: shvlari@meta.ua

Юзько Т.М., Слугоцька В.М., Швець Л.В. Судова практика та правові позиції Верховного Суду як джерела права в умовах правової невизначеності.

У сучасних умовах трансформації правової системи України проблема визнання судової практики та правових позицій Верховного Суду України джерелом права набуває особливої актуальності. Незважаючи на те, що за формальними ознаками судова практика не включена до переліку офіційних джерел права, вона виконує істотну регуляторну функцію. У статті здійснено комплексний аналіз доктринальних та нормативних підходів до розуміння судової практики, визначено її фактичне значення в контексті правозастосування та тлумачення норм права. Особливу увагу приділено правовим позиціям Верховного Суду, які формуються під час розгляду конкретних справ та мають міжгалузевий характер.

У дослідженні доводиться, що правові позиції не лише конкретизують загальні положення закону, а й сприяють уніфікації правозастосування, створюючи орієнтири для судів нижчих інстанцій. Розглянуто приклади із судової практики, зокрема щодо комплексного підходу у спрах про незаконне звільнення, де Верховний Суд поєднує норми трудового та цивільного законодавства. Також аналізується регуляторна роль рішень Європейського суду з прав людини, які згідно з Конституцією України та процесуальними кодексами визнаються джерелом права.

У статті вказано на існуючі прогалини у нормативному регулюванні статусу правових позицій: відсутність прямої вказівки на їх обов'язковість у законодавстві поєднується з практикою їх фактичного застосування судами. Це породжує правову невизначеність, яка вимагає як доктринального осмислення, так і вдосконалення процесуальних механізмів врахування позицій Верховного Суду.

Таким чином, автор обґрунтовує необхідність визнання судової практики (зокрема правових позицій) допоміжним або навіть самостійним джерелом права в умовах постійних правових змін і реформ. Особливу увагу приділено аналізу нововведень процесуального законодавства, зокрема обов'язку касаційних судів передавати справи до Великої Палати при відступі від правової позиції, що свідчить про зростання ролі Верховного Суду як інституційного гаранта єдності судової практики.

У підсумку сформульовано висновок про необхідність законодавчого осмислення статусу судової практики в системі джерел права, попри їхню очевидну та визнану роль в уніфікації правозастосування, конкретизації законодавства та орієнтири для судів нижчих інстанцій, пряме конституційне закріплення обов'язковості рішень судів створює дискусію щодо того, чи набуває судова практика характеру джерела права.

Ключові слова: судова практика, правові позиції, Верховний Суд України, правозастосування, тлумачення права.

Yuzko T.M., Slugotska V.M., Shvets L.V. Judicial practice and legal positions of the Supreme Court as sources of law in conditions of legal uncertainty.

In the current conditions of the transformation of the legal system of Ukraine, the problem of recognizing judicial practice and legal positions of the Supreme Court of Ukraine as a source of law is becoming particularly relevant. Despite the fact that, according to formal signs, judicial practice is not included in the list of official sources of law, it performs an essential regulatory function. The article carries out a comprehensive analysis of doctrinal and normative approaches to understanding judicial practice, determines its actual meaning in the context of law enforcement and interpretation of legal norms. Particular attention is paid to the legal positions of the Supreme Court, which are formed during the consideration of specific cases and are of an interdisciplinary nature.

The study proves that legal positions not only specify the general provisions of the law, but also contribute to the unification of law enforcement, creating guidelines for lower courts. Examples from judicial practice are considered, in particular, regarding the integrated approach in disputes about illegal dismissal, where the Supreme Court combines the norms of labor and civil law. The regulatory role of the decisions of the European Court of Human Rights, which, according to the Constitution of Ukraine and procedural codes, are recognized as a source of law, is also analyzed.

The article points out the existing gaps in the regulatory regulation of the status of legal positions: the absence of a direct indication of their binding nature in the legislation is combined with the practice of their actual application by the courts. This creates legal uncertainty, which requires both doctrinal understanding and improvement of procedural mechanisms for taking into account the positions of the Supreme Court.

Thus, the author justifies the need to recognize judicial practice (in particular, legal positions) as an auxiliary or even independent source of law in the context of constant legal changes and reforms. Special attention is paid to the analysis of innovations in procedural legislation, in particular, the obligation of cassation courts to transfer cases to the Grand Chamber in case of deviation from the legal position, which indicates the growth of the role of the Supreme Court as an institutional guarantor of the unity of judicial practice.

As a result, the conclusion is formulated about the need for legislative understanding of the status of case law in the system of sources of law, despite their obvious and recognized role in the unification of law enforcement, specification of legislation and guidelines for lower courts, the direct constitutional consolidation of the binding nature of court decisions creates a debate on whether case law acquires the character of a source of law.

Key words: case law, legal positions, Supreme Court of Ukraine, law enforcement, interpretation of law.

Постановка проблеми. У правовій системі України судова практика та правові позиції Верховного Суду відіграють важливу роль у регулюванні цивільних відносин. Незважаючи на те, що за класичною доктриною джерелами цивільного права є нормативно-правові акти, судова практика та рішення Верховного Суду поступово набувають регуляторного значення. Це зумовлено необхідністю уніфікації правозастосування, усунення правових прогалин і забезпечення верховенства права в Україні.

Згідно зі ст. 129-1 Конституції України, суди ухвалюють рішення іменем України, а їхні вердикти є обов'язковими для виконання на всій території держави [1]. Це означає, що правові позиції Верховного Суду мають вплив на правозастосування у розгляді окремих категорій справ, адже вони стають орієнтиром для судів нижчих інстанцій.

Вартою уваги є думка, згідно з якою судова практика та правові позиції Верховного Суду відіграють ключову роль у формуванні та тлумаченні норм чинного законодавства України. Вони сприяють уніфікації правозастосування, конкретизують загальні положення законодавства та слугують орієнтиром під час розгляду подібних справ. Верховний Суд, керуючись принципами верховенства права та справедливості, формує обов'язкові правові позиції для судів, що суттєво впливають на розвиток права. У результаті судова практика набуває характеру джерела права, сприяючи вдосконаленню правової системи [2]. Проте, попри їх фактичну обов'язковість і значний вплив на формування єдності судової практики, відсутність чіткого нормативного закріплення їхнього статусу як джерела права в системі діючого законодавства породжує правову невизначеність. Це актуалізує потребу в подальшому науково-правовому осмисленні механізмів імплементації судової практики у законодавче поле та вдосконаленні підходів до її офіційного тлумачення і застосування.

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі та значення судової практики, зокрема правових позицій Верховного Суду, як самостійного джерела права в правовій системі України.

Стан опрацювання проблематики. Судову практику та правові позиції Верховного Суду як потенційне джерело чинного законодавства активно вивчали відомі вітчизняні правники, серед яких І. Бейцун, В. Ільков, М. Козюбра, М. Мазур, В. Нор, В. Примак, Я. П'янова, П. Рабінович, Я. Романюк, А. Селіванов, В. Тацій, М. Тесленко, В. Тихий, Ю. Тодика, Г. Христова, В. Шаповал, С. Шевчук та інші. Їхні праці заклали фундамент для розуміння впливу судових рішень на правозастосування та нормотворчість в Україні.

Незважаючи на значний обсяг уже проведених досліджень, питання правового статусу судової практики та правових позицій Верховного Суду залишається відкритим і потребує подальшого поглибленого наукового аналізу. Це обумовлено постійним реформуванням вітчизняної судової системи та триваючим пошуком більш ефективної моделі взаємодії судової влади із законодавчою, особливо в контексті уніфікації судової практики, забезпечення верховенства права та імплементації європейських стандартів у національне правове поле. Актуальність цих досліджень зростає на тлі розвитку прецедентного елементу у національному праві та потреби у чіткому визначенні місця судової практики в ієрархії джерел права.

Виклад основного матеріалу. Судова практика є важливим елементом правової системи України, який сприяє формуванню правозастосування, забезпеченню єдності судових рішень і вдосконаленню законодавства. Незважаючи на те, що судова практика офіційно не визнається джерелом права в континентальній правовій системі, вона відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності правових норм. У ряді випадків судова практика може бути використана як допоміжний механізм у правозастосуванні та тлумаченні норм законодавства.

Важливо розуміти, що судова практика є динамічним явищем. Вона може змінюватися з часом під впливом різних факторів, таких як розвиток суспільних відносин, зміни в законодавстві, а також нові правові підходи. Аналіз судової практики дозволяє виявити типові помилки, прогалини в законодавстві, а також визначити ефективність тих чи інших правових механізмів.

На думку Н.М. Пархоменко, слід враховувати специфіку судової практики в якості джерела права, яка є вагомим чинником не лише правореалізаційної, а й правотворчої діяльності законодавчих органів влади [3, с. 317]. Наразі широкий підхід у праворозумінні зумовлює дослідження питання щодо можливості визнання судової практики джерелом права України. Так, Д.Ю. Хорошковська під судовою практикою розуміє взаємна єдність діяльності судів і результатів цієї діяльності, виражених у нових правоположеннях, вироблених судовою владою та закріплених у рішеннях із конкретних справ і/чи в актах зі сукупності однотипних конкретних судових справ [4, с. 8]. Такий підхід до розуміння судової практики, дозволяє виокремлювати її у системі джерел права.

Згідно зі ст. 129-1 Конституції України, суди ухвалюють рішення іменем України, а їхні вердикти є обов'язковими для виконання на всій території держави [1]. Це означає, що правові позиції Верховного Суду мають вплив на правозастосування у судових справах, адже вони стають орієнтиром для судів нижчих інстанцій. Одним із ключових аспектів формування судової практики є Верховний Суд, який відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забез-

печує єдність судової практики [5]. Це означає, що його правові позиції, викладені у постановках та узагальненнях, мають загальнообов'язковий характер і є своєрідним орієнтиром для суддів при розгляді цивільних справ. На думку О.С. Котухи, судова практика є своєрідним вторинним джерелом права, яке деталізує законодавчі норми та визначає їхню сферу застосування [6]. Це особливо важливо в умовах нечітких або суперечливих формулювань діючого законодавства, що вимагають офіційного тлумачення.

Попри те, що в Україні судова практика де-юре не визнається офіційним джерелом права, законодавство закріплює низку винятків. Так, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV, при розгляді справ суди зобов'язані застосовувати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практику ЄСПЛ як джерело права [7]. Це положення знаходить конституційне підґрунтя – згідно зі ст. 9 Конституції України, практика ЄСПЛ розглядається як засіб захисту фундаментальних прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією [1].

Крім того, ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України прямо передбачає: «Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права» [8]. Це свідчить про те, що в окремих випадках судова практика, зокрема міжнародна, визнається джерелом права в українській правовій системі.

Попри те, що згідно з п. 10-2 ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» роз'яснення Пленуму Верховного Суду України не мають обов'язкового характеру для інших судів і формально не визнаються повноцінним джерелом права, на практиці суди нижчих інстанцій широко використовують правові позиції Верховного Суду. Це дозволяє говорити про їхню фактичну обов'язковість. У процесі ухвалення рішень у конкретних справах висновки Верховного Суду та Вищих спеціалізованих судів часто сприймаються як орієнтир або приклад, що забезпечує єдність правозастосування.

На відміну від загальної судової практики, правові позиції Верховного Суду України – це більш концентроване та авторитетне вираження праворозуміння найвищого судового органу. Вони формуються Касаційними судами у складі Верховного Суду (Касаційний цивільний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний адміністративний суд) та Великою Палатою Верховного Суду при розгляді конкретних справ.

Правові позиції суду формуються внаслідок розумової та вольової діяльності суду, спрямованої на тлумачення правових норм і усунення прогалин у чинному законодавстві [9, с. 478]. Вони включають правові настанови для правильного розуміння змісту норм, а також принципи права та інші положення, що виникають із процесу тлумачення й використовуються як основа для прийняття судових рішень [10, с. 7].

Правові позиції Верховного Суду України рідко обмежуються тлумаченням норм лише однієї галузі права. Натомість вони часто мають комплексний характер, що виявляється у глибокому аналізі та застосуванні положень з різних галузей права – цивільного, трудового, кримінального, адміністративного та інших. Такий підхід дозволяє забезпечити всебічний і справедливий розгляд справи, враховуючи всі аспекти спірних правовідносин.

Цей комплексний характер виникає, коли для вирішення конкретного юридичного питання необхідно застосувати не тільки норми, які прямо регулюють спір, але й норми, що пов'язані з ним опосередковано. Судді Верховного Суду не просто «читають» закон, а здійснюють складний процес судової правотворчості та тлумачення, який вимагає інтеграції знань з різних правових сфер. Наприклад, у спорах щодо незаконного звільнення працівника Верховний Суд, формуючи свої правові позиції, не обмежується лише нормами трудового права. Суд враховує, що окрім поновлення на роботі та виплати середнього заробітку за час вимушеного прогулу, працівник може мати право на відшкодування моральної шкоди. У таких випадках Верховний Суд застосовує положення Цивільного кодексу України (наприклад, статтю 23 ЦК України), неодноразово наголошуючи у своїх позиціях, що сам факт незаконного звільнення вже є достатньою підставою для відшкодування моральної шкоди. Це означає, що працівнику не потрібно доводити додаткові негативні наслідки чи фізичні страждання, оскільки психологічний дискомфорт, стрес та порушення звичного укладу життя, спричинені незаконним звільненням, вже визнаються судом як підстава для компенсації моральної шкоди.

Це свідчить про те, що правові позиції Верховного Суду не лише формують єдність судової практики в межах однієї галузі, а й сприяють гармонізації правової системи в цілому, через гнучке й системне тлумачення норм з урахуванням міжгалузевих зв'язків.

Правові позиції Верховного Суду набувають особливого значення у випадках, коли в законодавстві відсутні чіткі норми щодо конкретного правовідношення. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 15 грудня 2021 року № 907/81/21 суд роз'яснив, що у разі недобросовісного виконання договірних зобов'язань суди повинні керуватися засадами добросовісності, розумності та справедливості (ст. 3 ЦК України).

Крім того, відповідно до ст. 8 Цивільного кодексу України, суд може застосовувати аналогію закону та аналогію права, коли відсутня пряма норма, що регулює спірні відносини [11]. Це підтверджує регуляторну роль судової практики як допоміжного джерела цивільного права, а відтак – як одного з джерел чинного законодавства в цілому.

Формування правових позицій у процесі правозастосування та реалізації завдань правосуддя сприяло появі таких важливих рис, як прогресивність, оперативність реагування на суспільні потреби та врахування змін у розвитку сімейних відносин. Яскравим прикладом цього є уточнення та доповнення положень Постанови Пленуму Верховного Суду України № 16 від 12.06.1998 року «Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України». Зокрема, було розширено зміст статті 32 КпШС щодо обов'язків подружжя із взаємного утримання: право на отримання аліментів отримали також чоловіки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, а також будь-хто з батьків, хто через догляд за спільною дитиною-інвалідом віком до 18 років або дитиною-інвалідом першої групи з дитинства, був змушений залишити роботу, не працює та потребує матеріальної підтримки (абзац 1 пункту 21) [12].

Разом з тим судова реформа 2017 року запровадила значні зміни до процесуального законодавства, що, своєю чергою, викликало труднощі в правозастосуванні. Багато нових положень спричинили неоднозначне тлумачення, зокрема стосовно використання правових позицій Верховного Суду та формування єдиної судової практики.

На сьогодні всі процесуальні кодекси України однозначно передбачають, що суди при вирішенні справ мають враховувати судову практику та правові позиції, сформульовані Верховним Судом. Зокрема, при виборі та застосуванні правової норми до конкретних правовідносин суди повинні орієнтуватися на висновки, викладені в постановах Верховного Суду [13, ч. 5 ст. 263]. Аналогічний підхід закріплено і в кримінальному процесі – при ухваленні вироку суд зобов'язаний враховувати правові висновки, сформульовані Верховним Судом щодо застосування відповідних норм кримінального законодавства [14, ч. 6 ст. 368]. Подібне положення міститься і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 6 ст. 13), де вказується на обов'язок інших судів враховувати правові позиції Верховного Суду при тлумаченні та застосуванні норм права.

Однак формального закріплення обов'язковості правових позицій Верховного Суду як джерела права чинне законодавство не містить. Причина широкого практичного застосування цих позицій полягає у положеннях пункту 7 Перехідних положень ГПК, КАС та ЦПК України. Згідно з цими нормами, якщо колегія суддів, палата або об'єднана палата Верховного Суду вважає за доцільне відступити від раніше викладеної правової позиції, вона повинна передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду. Важливо зазначити, що подібне регулювання відсутнє в КПК України – відповідне положення включено лише до перехідних норм закону про процесуальну реформу.

У сфері цивільного процесу зазначене питання врегульоване положеннями ст. 403 ЦПК України, що стосується правових позицій ВС, та пунктом 7 підпункту 1 Перехідних положень ЦПК України – для позицій ВСУ [8]. У разі, коли касаційний суд вважає за необхідне відійти від попередньої правової позиції, справа має бути передана на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої палати ВС.

Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій позбавлені можливості самостійно відступати від усталеної правової позиції, навіть якщо вважають її неактуальною чи помилковою. Натомість вони мають зупинити провадження у справі (п. 10 ч. 1 ст. 252, п. 14 ч. 1 ст. 253 ЦПК України) до моменту перегляду аналогічної справи в касаційному порядку, якщо є підстави очікувати зміну правового підходу.

Звідси випливає, що хоча закон не встановлює прямого обов'язку для судів застосовувати правові позиції Верховного Суду, на практиці вони продовжують це робити. Причиною є вимога до-

тримання єдності судової практики та спеціальний порядок відступу від сформованих правових позицій, який дозволено лише Верховному Суду. Попри це, спостерігаються окремі випадки, коли суди, посилаючись на норми вже нечинного «старого» ЦПК, самовільно відступають від правових позицій ВС/ВСУ. Також доволі рідко використовується механізм зупинення провадження до завершення касаційного перегляду аналогічної справи.

Висновки. Правові позиції Верховного Суду мають нормативне значення, оскільки сприяють єдності судової практики та усувають прогалини у чинному законодавстві. Вони забезпечують прогнозованість судових рішень та сприяють стабільності правової системи. Судова практика відіграє ключову роль у тлумаченні правових норм, особливо у випадках, коли закон містить оціночні поняття або неоднозначні положення. Отже, Верховний Суд виступає не лише гарантом правової визначеності, а й активним учасником правотворчого процесу.

Виходячи з наведених тез, ключова проблема полягає у неоднозначності визначення правового статусу судової практики та правових позицій Верховного Суду в системі джерел права України. Попри їхню очевидну та визнану роль в уніфікації правозастосування, конкретизації законодавства та орієнтирі для судів нижчих інстанцій, пряме конституційне закріплення обов'язковості рішень судів (ст. 129-1 Конституції України) створює дискусію щодо того, чи набуває судова практика характеру джерела права, по суті, доповнюючи чи навіть змінюючи чинне законодавство, або ж вона залишається лише інструментом його тлумачення та застосування. Ця проблематика вимагає подальшого осмислення для чіткого визначення ієрархії та взаємодії між законодавчими актами та судовою практикою. А тому варто законодавчо закріпити статус правових позицій Верховного Суду України як офіційного джерела права з чітким визначенням їхньої юридичної сили та механізму імплементації. Це забезпечить правову визначеність, зменшить простір для різночитань та підвищить авторитет судових рішень.

На завершення варто підкреслити, що для усунення існуючих колізій доцільно внести відповідні зміни до процесуальних кодексів, чітко визначивши обов'язковість врахування при ухваленні судових рішень не лише правових позицій Верховного Суду, але й правових позицій Верховного Суду України, які й надалі використовуються судами при розгляді спорів. Особливого значення при цьому набуває забезпечення єдності та передбачуваності судової практики як ключового елементу реалізації принципу верховенства права у процесі вирішення правових спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://surl.lt/bpbpmk>.
2. Вертегел Є.П., Посашкова В.С. Судова практика як джерело права: теоретико-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/5.pdf.
3. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: [монографія] / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.
4. Хорошковська Д.Ю. Роль судової практики в системі джерел права України. *Наукові записки. Том 26. Юридичні науки*. 2004. С. 91–94. URL: <https://surl.li/tzcmek>.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
6. Котуха О.С. Судова практика як джерело права в Україні. *Юридичний журнал*. 2020. № 3. С. 42–47.
7. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
8. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
9. Популярна юридична енциклопедія [Текст]: енциклопедія / Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко ... В.С. Ковальський (кер.), та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
10. Мазур М.В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституційне право; муніципальне право. Х., 2004. 20 с.

11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
12. Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.1998 № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-98#Text>.
13. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.